

Polsko-czeska współpraca transgraniczna po wstąpieniu Polski i Czech do UE w opiniach mieszkańców Euroregionu Pradziad

ZENON JASIŃSKI

Akademia Nauk Stosowanych Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
ORCID: 0000-0002-9304-3434

*Tekst poniższy dedykuję Zacznej Pani Profesor Ewie Wysockiej
z okazji 35-lecia pracy twórczej.*

*Wielce Dostojna Jubilatko, proszę o przyjęcie życzeń zdrowia,
wszelkiej pomyślności, wielu sukcesów na polu naukowym,
satysfakcji z dokonań oraz realizacji nowych zadań.*

Wprowadzenie

W roku 2024 będziemy świętować 20-lecie naszego wstąpienia czy, jak inni wolą, przyjęcia Polski do Unii Europejskiej. Pojawi się zapewne wiele prac, których tematem będą różne aspekty naszej przynależności do tego europejskiego organizmu. Przeciwnicy naszego wstąpienia do EU będą się starali wykazać negatywne strony naszej przynależności, natomiast euroentuzjaści będą podkreślać wyniesione przez Polskę korzyści. Ocena ta powinna uwzględniać różne obszary funkcjonowania samej Unii, jak i państw członkowskich. Przy okazji podejmowania takich analiz należy brać pod uwagę fakt zmian, jakie

zachodziły w samej Unii. Odrębnym zagadnieniem jest współpraca między państwami, które pozostawały poza Unią, a obecnie są jej członkami, zwłaszcza współpraca transgraniczna. Jest to zagadnienie szczególnie interesujące dla praktyków, zwłaszcza dla osób mieszkających w obszarach przygranicznych. Tu nie będziemy się zajmować stosunkami polsko-czeskimi, lecz współpracą transgraniczną na pograniczu polsko-czeskim. Unia Europejska stosunkowo wcześniej dostrzegła potrzebę współpracy państw w regionach przygranicznych, co zaowocowało powstaniem euroregionów. Dla dalszych rozważań jest ważne, że UE wspierała finansowo działalność euroregionów w państwach, które nie należały jeszcze do UE. Stało się to za sprawą Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego i inicjatywy Wspólnoty INTERREG z 1990 roku, które przyczyniły się do powstania euroregionów. Polska i Czechy przystąpiły do Wspólnoty jeszcze przed wstąpieniem do UE. Na pograniczu polsko-czeskim powstały Euroregiony: Nisa-Nysa-Neise (1991), Euroregion Glacensis (1996), Euroregion Praděd-Pradziad (1997), Euroregion Silesia (1998), Euroregion Těšínské Slezsko-Śląsk Cieszyński (1998) i Euroregion Beskydy-Beskydy (2000), i przyczyniły się do zdynamizowania współpracy transgranicznej¹.

Opracowanie dotyczy współpracy polsko-czeskiej w Euroregionie Pradziad. Badania zostały przeprowadzone w ramach projektu: *Styl i jakość życia oraz plany życiowe i tożsamość mieszkańców pogranicza polsko-czeskiego po przyjęciu Polski i Czech do UE*. Projekt był finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa Przekraczamy granice, w Euroregionie Pradziad, w 2020 roku². Badania w części miały charakter jakościowy, zależało nam na opiniach osób znaczących w swoich środowiskach. Ze względu na pandemię COVID-19 badania przeprowadzono za pomocą ankiety internetowej, skierowanej do pracowników instytucji kultury, oświaty, działaczy samorządowych, liderów organizacji pozarządowych (które w tym czasie działały). Na 50 wysłanych ankiet otrzymaliśmy 33 wypełnione.

¹ M. Paściak, *Euroregion Pradziad* [w:] *Euroregiony pogranicza polsko-czeskiego polsko-českého pohraničí*, red. B. Kasperek, Cieszyn, 2014, s. 93–94; por.: Euroregiony w Polsce, <http://www.euroregion-nysa.eu/euroregiony-w-polsce> [dostęp: 09.09.2023].

² Z. Jasiński, *Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej*, red. Z.M. Nowak, Kraków 2020.

1. Dostrzegane zmiany w swoim regionie po wstąpieniu Polski do UE z perspektywy miejsca pracy, zajmowanego stanowiska czy pełnionej funkcji społecznej

W badaniach przyjęliśmy założenie, że wiedza na temat dostrzegalnych zmian w swoim regionie będzie zależna od pozycji społecznej, wykonywanego zawodu, stanowiska, gdyż te elementy są związane z pełnieniem określonych ról społecznych i wymagają kompetencji związanych z ich pełnieniem w swoim regionie (wiedza o regionie, uczestnictwo w funkcjonowaniu instytucji, przynależność do organizacji pozarządowych w regionie, udział we współpracy transgranicznej). Okazało się, że im był aktywniejszy udział respondenta w realizacji współpracy transgranicznej, tym opinie dotyczące zmian w regionie były bardziej pogłębione i zawierały więcej informacji dotyczących przykładów zmian w regionie. Region w pojęciu szerszym traktowaliśmy jako obszar Euroregionu Pradziad, natomiast w ujęciu węższym – jako obszar powiatu, lub mikroregion jako miejsce swego zamieszkania albo pracy zawodowej.

Jest zrozumiałe, że perspektywa miejsca pracy dostarcza nam wiedzy o faktach współpracy z partnerami zagranicznymi „z pierwszej ręki”, od respondentów dowiadujemy się o faktach i wydarzeniach, których byli organizatorami lub uczestnikami. Już te dwie role organizatora czy uczestnika różnicują opinie o tej współpracy postrzeganej jednak z perspektywy wstąpienia Polski i Czech do UE. Niezależnie od tego, czy ktoś był organizatorem określonych działań w instytucji powiatowej czy gminnej lub liderem organizacji pozarządowej. Rola organizatora wymaga szerszej wiedzy m.in. dotyczącej polityki państwa, współpracy transgranicznej, struktur organizacyjnych, zakresu ich uprawnień, podstaw prawnych współpracy (umowy, porozumienia, listy intencyjne itd.), form działalności, obszarów współpracy, zasad finansowania, umiejętności przygotowania i rozliczania projektów, umiejętności komunikowania się z partnerem zagranicznym, umiejętności odczytania intencji i oczekiwań ze strony partnera zagranicznego, znajomość partnerskiego kraju i regionu, z którym prowadzi się współpracę, oraz ich problemów. Należy tu także wymienić „specjalną” grupę uczestników tej współpracy, do których należą codzienni odbiorcy efektów tej współpracy.

Na 33 osoby odpowiadające na ankietę 15 (45,5 proc.) osób uznało, że najbardziej dostrzegalną zmianą w regionie po wstąpieniu Polski i Czech do UE były dodatkowe środki na inwestycje, remonty, rewitalizacje zabytków,

modernizację wyposażenia instytucji czy środki na doskonalenie kadr. Opinię taką wyraziło pięciu nauczycieli, pięciu pracowników samorządowych instytucji kultury i turystyki, trzech pracowników samorządowych, dwóch liderów organizacji pozarządowych.

Respondenci zwracają uwagę na to, że dzięki środkom zdobytym w ramach projektów unijnych udało się zmodernizować wiele odcinków dróg, wybudować obwodnice wielu miejscowości, przekształcić wiele budynków w nowoczesne obiekty publiczne, uratować od zniszczenia wiele obiektów kultury materialnej, wyposażyć w nowoczesne urządzenia wiele szkół, świetlic, domów kultury, remiz strażackich, a dzięki pozyskanym środkom – prowadzić ciekawe i atrakcyjne formy działalności (A17/K/nauczycielka). Jeden z liderów organizacji pozarządowej napisał z przesadą: *Praktycznie nie ma obiektu, na którym nie zawisła tabliczka informująca o sfinansowaniu ze środków pochodzących z EU* (A21/M/lider organizacji pozarządowej).

Drugim obszarem zmian, jakie zostały wskazane przez badanych, był wzrost aktywności instytucji i organizacji na pograniczu polsko-czeskim i wzrost liczby imprez organizowanych wspólnie z partnerem czeskim (kulturalnych, sportowych, turystycznych, handlowych). Kwestię tą podjęło 12 respondentów (36,2 proc.).

Inni respondenci – 36,2 proc. – akcentują szanse, jakie otrzymała Polska po wstąpieniu do UE na przyspieszenie rozwoju społeczno-gospodarczego: *szanse rozwojowe polskiego społeczeństwa i wzmocnienie pozycji naszego kraju nie tylko w Europie* (A6/M/pracownik służby zdrowia). Stworzyło to *możliwości korzystania ze wsparcia finansowego w ramach środków europejskich, ale przede wszystkim dało możliwość zintensyfikowania procesów związanych z modernizacją kraju poprzez silniejszą integrację europejską [...]*. (A16/K/pracownik instytucji kultury).

Ciekawa jest refleksja przedstawicielki służb socjalnych, która zauważa, że Unia Europejska ukierunkowuje swoje dofinansowanie na obszary, które wymagają wsparcia, a *gdyby nie to, przypuszczalnie byłyby marginalizowane* (A4/K/pracownik służb socjalnych). Do takich można zaliczyć badany obszar, gdyż wiele wskaźników jakości życia nie osiąga średnich wojewódzkich³. Autorka wypowiedzi trafnie oddaje intencje tworzenia transgranicznych programów

³ M. Hanulewicz, *Potencjał społeczno-kulturowy polskiego pogranicza na przykładzie powiatów nyskiego i prudnickiego* [w:] *Jakość i styl życia oraz plany życiowe*

unijnych i w ich ramach Funduszu Mikroprojektów. Obszary położone na peryferiach swoich krajów są często zaniedbane. Chodzi zatem o pomoc w integracji lokalnych społeczności, zmniejszenie dystansu gospodarczego terenów przygranicznych w stosunku do reszty państwa, wspieranie w przełamywaniu barier historycznych, kulturowych i mentalnych⁴.

W badanej grupie siedmiu (21,2 proc.) respondentów, w większości nauczycieli, dostrzegło zmiany w obszarze oświaty jako konsekwencję potrzeby wyrównania poziomu polskiej edukacji do średniego poziomu w UE. Po wstąpieniu Polski do UE zaistniała możliwość wykorzystania środków na realizację projektów edukacyjnych przypadających na Europejski Fundusz Społeczny (EFS) i Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), a także innych programów: Comenius, Tempus, Erasmus, Erasmus+. Wstąpienie do UE przyczyniło się do poprawy jakości kształcenia w polskim systemie edukacji, m.in. także poprzez udział w różnego rodzaju projektach edukacyjnych oraz dzięki wsparciu finansowemu dla ich realizacji (A3/M/nauczyciel). Udział w tych programach pozwala młodzieży (nie tylko na pograniczu) na poznanie kultury i problemów sąsiadów, motywuje młodzież do nauki w ogóle, w tym nauki języków obcych, daje też możliwość odbywania praktyk zawodowych za granicą przez uczniów szkół zawodowych. [...] *Środki z UE pozwalają na realizację wielu projektów naukowych, jak też zapewniają stypendia młodym ludziom, których nie stać byłoby na zagraniczne kształcenie.* (A9/M/nauczyciel akademicki). W ramach programu Erasmus+ pojawiły się środki finansowe na wsparcie edukacji nie tylko dla dzieci, ale także dla dorosłych, co stało się szczególnie ważne dla instytucji kultury, sportu, organizacji społeczno-kulturalnych społeczeństwa w zakresie możliwości zakupu sprzętu edukacyjnego, pomocy dydaktycznych, dokształcania kadry edukacyjnej, zdobywania nowych kompetencji przez uczestników projektów⁵. *Pojawiły się również środki finansowe na prowadzenie zajęć dodatkowych, specjalistycznych. Powstały miejsca, w których młodzież oraz dorośli mogą w sposób twórczy spędzać czas (parki*

i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej, red. Z. Jasiński, Z.M. Nowak, Kraków 2020, s. 12–48.

⁴ E. Hanszke, *15 lat Opolszczyzny w Unii Europejskiej*, red. E. Hanszke, Opole 2019, s. 31–32.

⁵ *Oblicza Erasmusa+*, Podsumowanie programu 2014–2020, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2020.

naukowo-technologiczne, boiska – Orliki, skateparki, ścieżki rowerowe i wiele innych) (A11/K/nauczycielka).

W kilku opiniach podniesiono kwestie zmiany wzajemnego myślenia o partnerze czeskim wśród Polaków i partnerze polskim wśród Czechów, bez uprzedzeń dzięki bezpośrednim kontaktom, uczestniczeniu w imprezach, podejmowaniu wspólnych zadań, poznawaniu swoich partnerów, chęci zdobycia ich zaufania, wymianie doświadczeń (A20/M/nauczyciel akademicki).

Nie sposób zaprezentować w pełni zmian, jakie nastąpiły w miejscowościach należących do badanego Euroregionu po 2004 roku. Odnotujmy tu zmiany, do jakich doszło w wybranych miejscowościach po polskiej stronie Euroregionu. Warto tu przytoczyć wypowiedź pracownika samorządu w Prudniku, który uchwycił główne zmiany w odniesieniu do miasta i gminy Prudnik. *Miejscowość bardzo się zmieniła, rozwinęła. Wyremontowano, przebudowano lub wybudowano nowe świetlice wiejskie, przebudowano i rozbudowano salę widowiskową, powstały nowe drogi, a inne zostały przebudowane i wyremontowane, rozbudowano przedszkole, wybudowano remizę strażacką, powstały ścieżki pieszo-rowerowe, rozbudowano sieć kanalizacyjną i wodociągową, wyremontowano Stację Uzdatniania Wody, przeprowadzono termomodernizację budynków użyteczności publicznej, dzieci ze szkoły i przedszkola uczestniczą w dodatkowych zajęciach językowych i artystycznych (A28/K/pracownik samorządu).*

Wielu respondentów podkreślało, że nastąpiły zmiany nie tylko w sferze gospodarki, polityki czy kultury, ale i w codziennym życiu zwykłego obywatela. *Bardzo częste są wyjazdy Polaków za granicę turystycznie, rekreacyjnie, na zakupy, czy też tylko na obiad (A26/K/pracownik kultury).*

Zmiany te tłumaczone są tym, że w Prudniku znajduje się Biuro polskiej części Euroregionu Pradziad. Dzięki temu cechuje się on dużą aktywnością środowiska, łatwością w przekraczaniu granicy, podejmowaniem współpracy na wielu obszarach, zainteresowaniem władz samorządowych, ale także licznych organizacji pozarządowych współpracujących z partnerem czeskim, umiejętnością pozyskiwania środków na współpracę transgraniczną, współpracy ze stroną czeską opartą na wzajemnym szacunku, zrozumieniu, przyjaźni i podejmowaniu celów ważnych dla partnerów.

2. Współpraca transgraniczna w Euroregionie Pradziad – obszary, formy, podmioty

Współpraca polsko-czeska na pograniczu obszarach przygranicznych Polski południowej jest ściśle związana z powstaniem Euroregionów, wstąpieniem Polski i Czech do UE oraz ważnym wydarzeniem, jakim było przyjęcie przez członków UE układu z Schengen o otwarciu granic między państwami członkowskimi UE. Istotnym był i jest fakt wspierania finansowego współpracy transgranicznej przez programy UE i państwa członkowskie.

Podzielam pogląd jednej z respondentek, że *Szerokie wsparcie finansowe, a także prawne, sprawia, że mamy obecnie możliwości współpracy polsko-czeskiej, których kiedyś nie mieliśmy. Twierdzę, że bez wsparcia programu Erasmus+, bez wsparcia inicjatyw przygranicznych, mówię tutaj o Euroregionie Pradziad, wiele inicjatyw byłoby niemożliwych. do zrealizowania [...]* (A7/K/pracownik socjalny).

Współpracę z podmiotami czeskimi prowadzą: samorządy gmin, miast, powiatów; instytucje samorządowe (domy kultury, biblioteki, muzea, przedszkola, szkoły, kluby i zespoły sportowe); organizacje pozarządowe i instytucje resortowe. Działalność ta jest finansowana ze środków własnych (instytucje finansowane przez państwo, instytucje samorządowe), z kolei organizacje pozarządowe ze środków samorządowych. Zarówno instytucje, jak i organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o projekty Euroregionu.

Miasta i gminy są powiązane z partnerami czeskimi umowami, które określają cel współpracy, zakres formy, ogólne zasady. Np. miastem partnerskim Głucholaz w Czechach są Zlate Hory, miastem partnerskim dla Prudnika jest Krnov, dla Nysy miastem partnerskim jest Jeseník, dla Tułowic – gmina Bell pod Pradziadem. W dalszej kolejności współpracę podejmowały inne instytucje i organizacje pozarządowe. Czasami było odwrotnie, najpierw współpracę podejmowały instytucje czy organizacje pozarządowe, a dopiero na dalszym etapie współpracy umowę o współpracy podpisywały samorządy. Np. Szkoła Podstawowa w Szybowicach nawiązała kontakty z Základní škola Třemešná 1996 r., a sformalizowała tę współpracę w 1999 r., w 2000 r. umowę o współpracy podpisały wsie Szybowice i Třemešná, w 2002 umowę podpisały Ochotnicze Straże Pożarne, w 2010 r. Szkoła w Szybowicach rozszerzyła swoją umowę o współpracy ze Stowarzyszeniem „Sebastian” działającym przy kościele pod wezwaniem św. Sebastiana w Třemešnej. W latach 1997–2016 szkoły te zrealizowały pięć

dużych projektów. Na szczególną uwagę zasługuje tu projekt realizowany w latach 2004–2005, w którym strona polska przygotowała podręcznik do edukacji regionalnej na pograniczu polsko-czeskim: *Tu gdzie mieszkam*, wyróżniony w plebiscyście wydarzenie roku na ziemi prudnickiej⁶.

W Prudniku, w ramach projektów realizowane są wspólne wydarzenia sportowe i kulturalne obejmujące różne grupy wiekowe. W ramach wydarzeń kulturalnych realizowane są warsztaty twórcze, wystawy, plenery malarskie, fotograficzne, koncerty PL/CZ, warsztaty muzyczne, plastyczne, wycieczki po pograniczu PL/CZ, konferencje, spotkania, imprezy plenerowe (A26/K/pracownik kultury). [...] Przeprowadzono szkolenie – naukę języka czeskiego dla prudnickich policjantów. [...] Oddział PTTK Prudnik wspólnie z redakcją „Tygodnika Prudnickiego” organizują coroczny Rajd Prudnik – Pradziad (od 10 lat). Co roku jedna z tras Prudnickiego Maratonu Pieszego odbywa się na terenie Rep. Czeskiej, również z udziałem turystów z Rep. Czeskiej. Prudniczanie uczestniczą w polsko-czeskich spotkaniach noworocznych na Biskupiej Kopie oraz imprezach turystycznych na czeskich pograniczu (np. Krnovska Pięćdziesiątka, Jeseník 60, Złote Dni w Złatych Horach) (A27/M/wydawca).

W latach 2007–2013 w Euroregionie Pradziad beneficjenci zrealizowali i rozliczyli 716 projektów, w tym po stronie polskiej 319, w których uczestniczyło ok. 63 tys. osób. Z projektów zrealizowanych po stronie polskiej przypadają 99 projektów na projekty dotyczące kultury i sztuki – wydano na nie 30 proc. środków EFRR; na projekty związane z turystyką i promocją 51 projektów (17 proc. środków); na sport i rekreację 51 projektów (16 proc. środków); na projekty edukacyjne 49 projektów (15 proc. środków), na pozostałe projekty, dotyczące bezpieczeństwa, przedsiębiorczości, jubileusze i inne – 49 projektów (15 proc. środków)⁷.

Stąd dla porównania warto odnotować projekty zrealizowane w całym okresie od 2004 r. do 2020 r. dzięki Funduszom Europejskim w obszarze kultury i sztuki oraz turystyki w województwie opolskim na pograniczu czesko-polskim.

⁶ F. Dyndewicz, *20 lat edukacyjnej międzynarodowej współpracy szkół z Szybowic i Třemešnej [w:] Edukacja regionalna na pograniczu polskim*, red. W. Dominiak, Prudnik 2017, s. 71–72.

⁷ M. Gardyan, P. Bąk, *Kultura i edukacja regionalna w Euroregionie Pradziad [w:] Edukacja regionalna na pograniczu polskim*, red. W. Dominiak, Prudnik 2017, s. 107. EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

I tak w latach 2004–2013 zrealizowano 137 projektów, w latach 2014–2020 – 41 projektów. Łącznie zakończonych projektów 167⁸.

W Prudniku projekty czesko-polskie są realizowane od 2008 r. Do 2020 r. zrealizowano ich ok. 23. W ramach projektów popularyzuje się w szerokim zakresie sport (turniej petanque, turnieje disc golf, siatkówka, tenis ziemny, wycieczki turystyczne, spływy kajakowe, wyjazdy na narty, łyżwy, do aquaparku, spływy pontonowe, itp. w 2019 r. odbył się polsko-czeski turniej gry w bule. Odbyły się również wycieczki dzieci po pograniczu PL/CZ. *Uczymy się wielu nowych rzeczy, podpatrujemy siebie wzajemnie i pomagamy sobie* (A26/M/pracownik instytucji kultury). Współpracują ze sobą także przedszkola i szkoły. Tu warto wspomnieć, że jednym z pierwszych projektów dotyczących wymiany i współpracy szkół ponadpodstawowych na Opolszczyźnie, a dotyczącym wymiany z Czechami, był projekt, który realizowały: Centrum Kształcenia Zawodowego w Prudniku i Střední průmyslová škola i Obchodní akademie w Bruntálu, który był finansowany z funduszu mikroprojektów Euroregionu Pradziad i budżetu państwa. Projekt ten dotyczył wymiany młodzieży ze szkół zawodowych w zakresie praktyk zawodowych⁹.

Szkoły w Nysie nawiązały współpracę ze szkołą w Šumperku i Jeseniku, o podobnym profilu, organizowano wyjazdy na imprezy sportowe w ramach Dni Šumperka (klub sportowy). Nyska młodzież ma możliwość kształcenia się w szkole średniej w Jeseniku. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie także współpracowała z partnerami czeskim (A33/K/nauczycielka). Starostwo Powiatowe w Nysie zrealizowało kilka projektów, które ukazywały wspólną historię i to, co wspólnie interesuje Czechów i Polaków na pograniczu¹⁰.

Pracownik służb publicznych w Nysie zwrócił uwagę na to, że polskie straże pożarne realizują *zadania ochrony przeciwpożarowej w rejonie przygranicznym Polski i Czech, podczas działań ratowniczo-gaśniczych, szkoleń, ćwiczeń, spotkań itp.* (W5/K/prac służb publicznych).

⁸ Zestawienie własne na podstawie: *Mapa dotacji unijnych na projekty* <https://www.mapadotacji.gov.pl/projekty> [dostęp: 09.09.2023].

⁹ Archiwum Biura Euroregionu Pradziad w Prudniku, Zprawodaj/Raport z realizacji projektu nr 0884.

¹⁰ A16/K Były to m. in. projekty: Legendy i mity pogranicza nysko-jesenickiego w drewnie malowane, Turystyczne zabytki pogranicza nysko-jesenickiego, Dziedzictwo przyrodnicze pogranicza nysko-jesenickiego, Sławne postacie pogranicza polsko-czeskiego Euroregionu Pradziad – wspólne dziedzictwo historyczne, Zabytki Euroregionu Pradziad – dziedzictwo historyczne pogranicza nysko-jesenickiego.

Miejska Biblioteka Publiczna w Nysie od przeszło 25 lat współpracuje z Biblioteką w Šumperku i ponad 20 lat z Biblioteką w Jeseníkach. Organizowano wystawy tematyczne Hašek w Polsce, Sienkiewicz w Jeseníkach. Prezentowano twórców regionalnych, realizowano duży projekt polsko-czeski, organizowano spotkania bibliotekarzy, wycieczki dla laureatów konkursów czytelnicznych do Czech (A16/K/pracownik kultury).

Współpracę ze stroną czeską prowadzi również Stowarzyszenie Przyjaciół Miast Partnerskich Nysy (poza Urzędem Miejskim), kluby sportowe, zespoły, organizacje turystyczne, OSP, Akademia Nauk Stosowanych (A16/K/pracownik kultury).

Natomiast inny respondent donosi o fakcie korzystania przez Polaków w ramach turystyki medycznej w Czechach z takich zabiegów jak: operacje zaćmy, leczenie ortodontyczne, zabiegi medycyny estetycznej, które są dużo tańsze u naszych sąsiadów, traktując je jako element współpracy. Jest to ważne dla mieszkańców euroregionu Pradziad, który odczuwa brak pracowników służby medycznej (A33/K/nauczycielka).

Gmina Kędzierzyn-Koźle w latach 2014–2020 zrealizowała w ramach INTRREGU VA – Republika Czeska Rzeczpospolita Polska – 9 projektów, w tym 3 projekty związane ze sportem i edukacją zdrowotną, 2 dotyczące integracji społeczności, 2 projekty edukacyjne dla przedszkoli, oraz 2 projekty związane z turystyką (A2/K/nauczyciel).

3. Atmosfera i uwarunkowania polsko-czeskiej współpracy w Euroregionie Pradziad

Niemal wszyscy badani rozumieją, że atmosfera i powodzenie współpracy zależy od ludzi, od ich nastawienia, częstotliwości kontaktów, wspólnego realizowania zadań, wspólnego wypoczynku i okazji do zabawy, znajomości historii i kultury partnerów, trafności i atrakcyjności podejmowanych zadań, potencjału, jakim się dysponuje itd. To wszystko tworzy uwarunkowania współpracy transgranicznej¹¹. Mają też świadomość, że pozytywna atmosfera tej

¹¹ Szerzej zob.: A. Trzcielińska-Polus, *Pogranicze polsko-czeskie. Uwarunkowania współpracy społeczności przygranicznych* [w:] *Tożsamość lokalna, regionalna, transgraniczna na pograniczu polsko-czeskim*, red. D. Berlińska, M. Korzeniowski, Opole 2007.

współpracy to efekt wielu wspólnych działań i wieloletniej współpracy. *Jeszcze kilka, kilkanaście lat temu Czesi nie byli zbyt przyjaźnie nastawieni do Polaków, ale dzięki współpracy lokalnych społeczności i wspólnej realizacji wielu przedsięwzięć to nastawienie zdecydowanie uległo poprawie* (A28/K/pracownik samorządowy).

Wszyscy respondenci w swoich wypowiedziach podkreślali, że obecnie w ich gminach mieszkańcy są nastawieni przyjaźnie do czeskich sąsiadów (A13/K/pracownik samorządowy).

Proces budowania pozytywnego klimatu wymaga współpracy, aktywności z obu stron, okazji do spotkań, a przede wszystkim czasu. [...] *Do czasu granicznych obostrzeń Czesi byli nam bardziej obcy i traktowaliśmy się z większą nieufnością, a może i uprzedzeniami, czasem drwinami. Przez ostatnie 2–3 dekady przyzwyczailiśmy się do siebie i traktujemy się bardziej normalnie, a nie jak goście z Australii* (A25 M/pracownik samorządowy). W podobnym duchu wypowiada się inna respondentka. *Poznajemy i zaprzyjaźniamy się. Mamy te same problemy. [...] Polacy traktują Czechów jak wzór do naśladowania. Zazdrościmy im spokoju w sposobie bycia. Uczymy się od nich życia „nieśpiesznego”. Oni są przykładem tego, że można bez pośpiechu i pracy na kilku etatach żyć spokojnie i ciekawie* (A29/K/nauczycielka).

Badane osoby podają wiele przykładów działań (możemy je traktować jako wskaźniki), które są dowodem dobrej atmosfery sprzyjającej współpracy, takich jak: wzrost liczby realizowanych projektów (A2/K/nauczycielka), wymiana młodzieży, organizacja zielonych szkół (A3/M/nauczyciel), poszerzenie współpracy o nowe obszary (bezpieczeństwo, ochrona środowiska, opieka nad seniorami, rewitalizacja zabytków, integracja środowisk, komunikacja lokalna, promocja regionów); poszukiwanie możliwości nauki języka czeskiego, uruchomienie lektoratu bohemistyka w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Nysie (A26/K/prac. instytucji kultury), organizacja rozgrywek i zawodów sportowych w wielu dyscyplinach, dostrzeganie korzyści ze współpracy przez partnerów, zwiększenie liczby podmiotów realizujących współpracę transgraniczną, zabiegi w każdej instytucji o to, aby ta współpraca była efektywna i spotykała się z zainteresowaniem społeczeństwa¹². Wydaje się, że szczególnie

¹² K. Łangowska-Marcinkowska, *Zmiany w życiu codziennym mieszkańców pogranicza polsko-czeskiego i ich aktywność społeczna [w:] Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej*, red. Z. Jasiński, Z.M. Nowak, Kraków 2020, s. 148–149.

sprzyja temu *współpraca władz lokalnych obu krajów ze sobą, [która] buduje wzajemne przyjaźnie, a także tworzy nowe inicjatywy, które jeszcze bardziej pogłębiają nasze relacje* (A6/M/pracownik firmy turystycznej).

Jako niezwykle ważny warunek tej współpracy respondenci w 90 proc. wymieniali możliwość korzystania ze środków na współpracę transgraniczną i podstawy prawne jej funkcjonowania. Oczywiście wymieniano takie czynniki jak bliskość do granicy i łatwość jej przekraczania. Współpraca ta wyszła poza formalne ramy i ma obecnie wymiar bardziej przyjacielski, wymiar ludzki, i to ten element wpływa na to, że atmosfera tej współpracy odczuwana jest jako bardzo pozytywna. *Gdy w Polsce nasiliła się pandemia Covid-19, wolontariuszki z Krnova szły i przywoziły maseczki dla koleżanek z Prudnika*. Takie ludzkie odruchy najbardziej umacniają więzi, budują zaufanie we współpracy (A26/K/pracownik samorządowy).

4. Problemy i bariery współpracy transgranicznej

Ocena współpracy na badanym pograniczu jest pozytywna. Respondenci podkreślają w swoich wypowiedziach, że Czesi są otwarci na współpracę. Należy jednak pamiętać, że są to opinie nielicznej grupy instytucji i organizacji pozarządowych funkcjonujących w Euroregionie Pradziad. Co nie musi oznaczać, że ocena w pozostałych instytucjach i organizacjach musi być równie dobra.

Wśród badanych pojawiły się opinie dotyczące trudności i krytyczne opinie dotyczące wspólnych zadań w badanych instytucjach i przykładach. Po pierwsze, liczba opinii krytycznych jest niewielka, a po drugie, nie dotyczą one bezpośrednich relacji polsko-czeskich, dotyczą strony techniczno-organizacyjnej realizacji projektów.

Przy tej okazji uwidocznił się związek tych opinii z zajmowanym stanowiskiem, doświadczeniem, jakie posiadał respondent w współpracy transgranicznej. Osoby zajmujące stanowiska kierownicze, bezpośrednio odpowiedzialne za realizację merytoryczną i finansową projektów, podnosiły kwestie dotyczące odzyskiwania zaangażowania własnych środków (100 proc. Wartości projektu), jakie należy ponieść na realizację projektu, a po jego rozliczeniu starać o ich zwrot. Trwa to czasami ponad rok. Sprawia to duży kłopot dla instytucji, gdyż niejednokrotnie były zmuszone do zaciągnięcia krótkoterminowych pożyczek, w sytuacji kiedy organ prowadzący nie był w stanie pokryć na bieżąco wydatków

związanych z projektem (A33/K/pracownik instytucji kultury). W jeszcze trudniejszej sytuacji znajdują się organizacje pozarządowe, gdyż gminy mogą nie dysponować środkami na wsparcie projektu i wówczas organizacja może nie mieć możliwości składania nowego projektu. Przeciągająca się refundacja środków powoduje blokadę w podejmowaniu kolejnych projektów, co może być krytycznie oceniane przez czeskich partnerów. Kłopot sprawia także brak środków na wkład własny do projektu, zwłaszcza organizacjom pozarządowym. Te ostatnie mają problemy z przygotowaniem wniosku i często z jego rozliczeniem (A14/M/pracownik samorządowy kultury).

Respondenci związani z edukacją, którzy mają już doświadczenia ze współpracy ze szkołami czeskimi, odczuwają skromne zainteresowanie współpracą szkół i przedszkoli z partnerami czeskimi ze strony organów prowadzących po stronie polskiej, a zdarza się także ze strony dyrekcji, a czasami nauczycieli, którzy nie dostrzegają korzyści z tej współpracy, nie są do niej przygotowani, bądź to nie podejmują tej współpracy z powodów osobistych. Do tego dochodzi brak środków finansowych na stałą współpracę (A31/K/nauczycielka).

Na istotny problem zwraca uwagę przedstawicielka niewielkiego, ale bardzo aktywnego środowiska, wskazując na problemy zmęczenia czy syndromu wypalenia społecznego członków stowarzyszenia. *Jesteśmy trochę zmęczeni projektami, a zwłaszcza zachęcaniem do wzięcia w nich udziału ludzi po obu stronach granicy. Coraz trudniej namówić ludzi (w każdym wieku) do wzięcia udziału w projekcie. [...] Przeszkodą są odległości, brak czasu. W projektach uczestniczą ciągle te same osoby i organizacje* (A29/K/nauczycielka).

Jednym z warunków współpracy transgranicznej jest znajomość historii, kultury, języka sąsiadów zarówno przez osoby zajmujące się bezpośrednio współpracą, jak i będące jej uczestnikami. Tymczasem bardzo często organizatorzy, jak również respondenci wskazują na brak barier komunikacyjnych. *Podobieństwo kultur, historii najnowszej i języka bez wątpienia ułatwia kontakty, jednak przy bardziej zaawansowanej współpracy i szerszych kontaktach różnych grup społecznych język staje się barierą* (A16/K/pracownik instytucji kultury).

Zwracano też uwagę na to, że nasze gminy są zdecydowanie większymi jednostkami niż gminy czeskie, co sprawia, że ich potencjały społeczno-kulturalne i ekonomiczne są różne.

Jedna z respondentek wspomina o tym, że mimo podejmowanych inicjatyw wprowadzania elementów języka czeskiego do szkół podstawowych i średnich,

na pograniczu polsko-czeskim *inicjatywy te nie zakorzeniły się* (A13/K/pracownik samorządowy).

Kwestia znajomości języka czeskiego jest tu szczególnie ważna, [...] *gdyż Unia Europejska nie tylko stawia na infrastrukturę i twarde projekty, ale również na miękkie, na kontakty między ludźmi, na wymianę doświadczeń, na wymianę kulturalną*, wówczas potoczna znajomość języka obcego nie wystarcza (A7/K/ nauczyciel akademicki).

Podsumowanie

Podmioty realizujące współpracę czesko-polską w Euroregionie Pradziad dostrzegają korzyści wynoszone z dotychczasowej współpracy i perspektywy możliwych dalszych korzyści w sensie ogólnym (zbliżenie narodów, poznanie historii i kultury sąsiadów, przełamywanie stereotypów, życia w przyjaźni i wzajemnym szacunku, ale także korzyści wynikających z potrzeby rozwiązywania problemów dnia codziennego, w tym problemów wspólnych takich jak spadek liczby urodzeń, starzenie się społeczeństwa, odpływ młodzieży z regionu, kłopoty z zabezpieczeniem wysoko kwalifikowanych kadr, ochroną środowiska, rozwojem komunikacji i turystyki, promocji regionu.

Wstąpienie Polski i Czech do Unii Europejskiej stworzyło ramy prawne i finansowe dla współpracy transgranicznej, przyczyniło się do zdynamizowania tej współpracy także w Euroregionie Pradziad, czego wyrazem jest wzrost liczby realizowanych wspólnie projektów. Rozwój ten został zahamowany przez pandemię COVID-19, odbudowa poziomu współpracy sprzed pandemii będzie wymagać kilku lat.

Do współpracy tej należy zachęcać nowe podmioty, a także włączać bardziej młodzież. Organizatorzy powinni poświęcać więcej uwagi na popularyzowanie dobrych praktyk partnera czeskiego w zakresie: organizacji turystyki, gastronomii, organizacji służby zdrowia, organizacji i funkcjonowania edukacji oraz ochrony środowiska. Jeden z pracowników samorządowych regionie zwraca uwagę na ważne korzyści wynoszone przez polskie społeczeństwo z faktu przystąpienia do Polski UE, jakimi są: wzrost ruchu turystycznego wśród Polaków, przełamanie strachu przed podróżowaniem do innych państw, silny pęd do nauki języków obcych i chęć poznawania świata (A21/M/pracownik samorządowy).

BIBLIOGRAFIA:

MATERIAŁY ARCHIWALNE

- Archiwum Euroregionu Pradziad w Prudniku, *Závěrečná zpráva o realizaci projektu/ Raport końcowy z realizacji projektu INTERREG V-A Česká republika – Polska / INTERREG V-A Republika Czeska – Polska Numer rejestracyjny projektu: Z.11.4.120/0.0/0.0/16_009/0000884.*
- Archiwum Nyskiego Domu Kultury im. Wandy Pawlik w Nysie, *Sprawozdania roczne za lata 2015, 2018, 2019, 2020.*
- Archiwum Prudnickiego Ośrodka Kultury i Biblioteki w Prudniku, *Sprawozdania roczne za lata 2015, 2018, 2019, 2020.*

OPRACOWANIA

- Analiza sytuacji społecznej i gospodarczej obszaru Euroregionu Pradziad. Analiza społeczne a hospodarske situace na uzemi Euroregionu Praděd 2019*, Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu Pradziad, Informacje statystyczne, Statisticke informace. ČSÚ, Úřad Statistický w Opolu.
- Hanulewicz, M., *Potencjal społeczno-kulturowy polskiego pogranicza na przykładzie powiatów nyskiego i prudnickiego [w:] Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej*, red. Z. Jasiński, Z.M. Nowak, Kraków 2020.
- Československé příhraničí z ptací perspektivy Česko – Polskie pogranicze z ptasiej perspektivy Czech – Polish frontier from the bird's perspective Podzim Jesień Autumn*. Projekt je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro regionální rozvoj/Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Cíl 3/ Cel 3.2007–2013.
- Euroregiony pogranicza polsko-czeskiego polsko-českého pohraničí*, praca zbiorowa pod redakcją/Kolektivní práce pod vedením B. Kasperka, Cieszyn 2014.
- Euroregiony w Polsce*, <http://www.euroregion-nysa.eu/euroregiony-w-polsce>
- Jasiński Z., *Rzecz o niektórych przejawach czesko-polskiej współpracy naukowej i kulturalnej (casus Śląska Opolskiego) [w:] Wybrane problemy czesko-polskiej współpracy kulturalnej, naukowej i gospodarczej*, red. Z. Jasiński, B. Cimała, Opole 2009.
- Jasiński Z., Nowak Z.M., *Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej*, red. Z.M. Nowak, Kraków 2020.
- Jasiński Z., *Funkcjonowanie instytucji kultury w czasie pandemii Covid-19 na pograniczu polsko-czeskim [w:] Funkcjonowanie wybranych instytucji kultury i organizacji pozarządowych na pograniczu polsko-czeskim w Euroregionie Pradziad w czasie pandemii Covid-19*, red. Z. Jasiński, S. Śliwa, Opole 2022.
- Jasiński Z., *Projekt „Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość mieszkańców pogranicza polsko-czeskiego po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej”*, „Edukacja Międzykulturowa” nr 2(15), 2021.
- Jasiński Z., Nowak Z.M., *Wstęp [w:] Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej*, red. Z. Jasiński, Z.M. Nowak, Kraków 2020.

Łangowska-Marcinkowska K., *Zmiany w życiu codziennym mieszkańców pogranicza polsko-czeskiego i ich aktywność społeczna [w:] Jakość i styl życia oraz plany życiowe i tożsamość kulturowa mieszkańców polsko-czeskiego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej*, red. Z. Jasiński, Z.M. Nowak, Kraków 2020.

Oblicza Erazmusa+. Podsumowanie programu 2014–2020, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2020.

Pogranicze – Sąsiedztwo – Stereotyp. Przypadek polsko-czeskich relacji wraz z francusko-niemieckim case study, t. I, red. A. Kasperek, Cieszyn-Katowice 2012.